

PŘÍSPĚVEK KE STŘEDOVĚKÉ HISTORII OBCE DLOUHÉ NA VELEŠÍNSKU

MARTIN NECHVÍLE

Abstract

A contribution to the medieval history of the village of Dlouhá in the Velešín region. The article deals with the processing of finds recovered during long-term surface prospecting surveys in the built-up area of the village of Dlouhá and the placement of this settlement into the region's wider settlement-historical context. The dating of the discovered pottery fragments allows for a more precise chronological placement of the settlement's occupation to the last third or the late 13th century. It is therefore evidence of a longer settlement history, lasting more than a century, as the first written mention in the form of a nobiliary particle dates back to 1401.

Klíčová slova: vrcholný středověk – dějiny osídlení – písemné prameny – povrchová prospekce – Velešínsko

Key words: High Middle Ages – history of settlement – written sources – surface prospecting – Velešín region

1. Úvod

Předmětem tohoto článku je zpracování nálezového fondu získaného dlouhodobou povrchovou prospekci v intravilánu obce Dlouhé (k. ú. Dlouhá, obec Netřebice, okres Český Krumlov, Jihočeský kraj) a zasazení tohoto sídla do širšího sídelně historického kontextu regionu (*obr. 1; 2*). Povrchová prospekce probíhala mezi lety 2014–2023 v části intravilánu, která byla autory přístupná. Konkrétně se jednalo o plochy zahrad (parc. č. 341/4, 341/11, 343/1, 1628/1) v areálu č. p. 4 a 15 (*obr. 3; 4*). Prospekce byla průběžně prováděna na záhonech, při přesunech zeminy a při běžném obhospodařování daných ploch. Povrchová prospekce probíhala i v extravilánu obce, zejména na východní straně. Zde byly zaznamenány nálezy od vrcholného středověku po současnost, které však s největší pravděpodobností neindikují sídelní aktivitu, ale spíše systematické hnojení polí již od vrcholného středověku. Všechny získané movité nálezy budou předány do Regionálního muzea v Českém Krumlově.

2. Přírodní podmínky

Dlouhá se z geomorfologického hlediska nachází na území Bujanovské sníženiny, což je součást Kaplické brázdy, respektive Novohradského podhůří (*Demek – Mackovčín 2006*, 90, 209, 315). Nadmořská výška intravilánu se pohybuje od 505 do 535 m n. m. Na východní a severovýchodní straně je katastrální území ohraničeno řekou Malší (III. řád), jejíž vody jsou vzedmuty od roku 1977 vodním dílem Římov (*Vlček a kol. 1984*, 171, 239). Severozápadní hranici

téhož katastru tvoří Zvíkovský potok (IV. řád), mezi Dlouhou a Výhni protéká Dlouhý potok (IV. řád). Na severním okraji intravilánu Dlouhé pramení v minulosti patrně výraznější bezejmenná vodoteč (IV. řád). Geologické podloží je tvořeno převážně pararulami (*Geologická mapa 1:50 000*). Pedologicky náleží území do oblasti hnědých půd kyselých. Jejich hlavní nevýhodou je malá mocnost půdního profilu, častá skeletovitost a výskyt v členitém terénu. Pěstují se na nich především brambory, méně náročné obiloviny (žito, oves) a len (*Tomášek 2014, 55*). Jako původní přirozená vegetace jsou zde rekonstruovány acidofilní doubravy (*Neuhäuslová a kol. 2001*), které jsou tvořeny světlými listnatými opadavými lesy s rozvolněným až téměř zapojeným stromovým patrem a druhově chudým podrostem, který tvoří zejména světlomilné druhy tolerující nižší pH půdy (*Chytrý ed. 2013, 347–351*). Z hlediska klimatu lze oblast klást do mírně teplé (MT 4), která je charakteristická krátkým létem, mírným až mírně suchým a krátkým přechodným obdobím s mírným jarem a mírným podzimem. Zima je normálně dlouhá, mírně teplá a suchá s krátkým trváním sněhové pokrývky (*Quitt 1971, 12*). Roční úhrn srážek se pohybuje okolo 700–800 mm a průměrná teplota je kolem 7°C (*ČHMÚ*).

3. Archeologické výzkumy v Dlouhé a okolí

Nejstarší doklad archeologických aktivit se týká lokality na pravé straně Malše v poloze Na Březích, kde se nachází dosud nedatované opevnění, snad hradiště (k. ú. Chlum nad Malší, okr. České Budějovice). Lokalitu objevil v roce 1913 J. Krych. Z lokality se zatím nepodařilo získat žádný datovací materiál (*Dubský 1949, 558; Hrubý 2001, 62; Kovář 2001, 75–77*). Na levé straně Malše naproti tomuto hradišti cca 800 m jihovýchodně od Dlouhé byla identifikována ojedinělá dosud nedatovaná mohyla (průměr cca 10 m, výška cca 1,5 m), která byla P. Zavřelem v roce 1990 zdokumentována na základě hlášení J. Káry z Kaplice (*Michálek – Zavřel 1995, 62; 1996, 39, obr. 10*). V roce 2003 bylo při revizi lokality zjištěno narušení v podobě nelegálního výkopu šachty až na podloží ve středu mohyly. Na profilech vkopu bylo možné pozorovat stopy porušené kamenné konstrukce (*Zavřel 2006, 53*).

Další archeologické aktivity na katastrálním území Dlouhé proběhly ve Výhni a okolí. V roce 2013 byl realizován záchranný archeologický výzkum formou dohledu při liniových výkopech pro položení elektrického vedení o celkové délce cca 750 m. V žádném výkopu se nepodařilo zachytit složitější stratigrafickou situaci, pouze před domem č. p. 3 byly ve výkopku zeminy nalezeny dva fragmenty keramiky ze 17. století (*Valkony 2013, 6*). Dosud jediný pravěký movitý artefakt z katastru Dlouhé byl nalezen v roce 2015 pomocí detektoru kovů v lesíku cca 700 m východně od Výhně. Jedná se o ojedinělý nález zdobené bronzové dýky typu Dolchstab ze starší doby bronzové. Dýka je k vidění v archeologické expozici Jihočeského muzea v Českých Budějovicích (inv. č. A 39.001; nález nebyl dosud publikován, za sdělení děkuji doc. O. Chvojkovi). Mezi lety 2016–2019 prováděl autor tohoto článku ve Výhni a okolí povrchovou prospekci, při níž byla nalezena vrcholně středověká až novověká keramika na dvou místech v intravilánu a třech polohách v extravilánu. Tyto nálezy dosud nebyly publikovány.

Zajímavou nemovitou archeologickou památkou reprezentující středověkou komunikační infrastrukturu je svazek úvozových cest nacházející se cca 400 m západně od Výhně. Svazek cest je reliktem středověkého a raně novověkého dopravního spojení mezi vsí Dědkov (z původní vesnice se dodnes dochoval jen dvůr Vavřín) směrem na Hřeben, kde se ve středověku nacházela tvrz obklopená vsí. Ve 20. letech 19. století byl svazek úvozových cest od východu na západ přepůlen náspeem koněspřežní železnice, v jejíž trase vede železnice až do současnosti (srov. *Hajn 2004; 2014*).

4. Rozbor nálezového fondu

4.1. Keramika

Keramika tvoří stěžejní část zpracovaného nálezového fondu, konkrétně 223 zlomků o hmotnosti 3,3 kg. Typických zlomků je 114 kusů (51 %), atypických 109 (49 %). Pro deskripci keramiky (*tab. 1*) byla využita metodika podle L. Čapka, J. Militkého a kol. (*Čapek – Militký a kol. 2016*, 121–214, příloha VII).

Tvar nádoby	Typ okraje	Počet jedinců	Výzdoba	Datace
Hrniec	H.1.1.1	1	---	konec 13. století – konec 14. století
	H.1.1.2	2		
	H.1.1.3	1		
	H.1.1.5	2		po roce 1265
	H.2.2.23	3		
	H.2.2.14	2		
	H.2.2.16	2		
	H.2.2.22	2		
	H.12.3.40	1	R.01.03	1500 – polovina 16. století
	H.12.4.1	11	K.01.01; R.08.01; RK.01.01	konec 13. století – konec 14. století
	H.12.4.4	1	K.01.04	
	H.12.4.5	1	R.02.01	
	H.12.4.9	4	RK.01.01; RK.04.05	
	H.12.4.20	1	R.02.01	
	H.12.4.21	2	---	
	H.12.5.38	1	R.04.05	15. století
	H.12.6.6	1	---	polovina 14. století – 1400
	H.12.6.30	1		
	H.12.7.8	1		15. století
	H.12.7.21	4		
	H.12.7.33	3		
	H.13.1.23	1	RK.01.07	polovina 14. století – 1400
	H.13.5.1	1	R.02.01	---
Zásobnice	Z.15.1.1	1	---	---
Kahan	KA.1.1.3	1	R.01.02	2. polovina 13. století – 1300
Knoflík poklice	Kn.01.01	1	---	---
Poklice	PO.1.1.3	1		konec 13. – 1. polovina 14. století
	PO.1.1.11	1		
	PO.2.4.4.	1		---
Celkem		55		

Tab. 1. Dlouhá (okr. Český Krumlov). Deskripce a datace keramiky.

Table 1. Dlouhá (Český Krumlov District). Descriptions and dating of pottery.

Při povrchové prospekci neprobíhala kromě recentních a subrecentních zlomků keramiky žádná selekce nálezů, takže soubor reprezentuje běžný vzorek vrcholně středověké a raně novověké keramické produkce používané ve venkovském prostředí.

Keramika je kvalitně pálená a zhotovena na rychle rotujícím hrnčířském kruhu s výjimkou skupiny s výraznou příměsí tuhy, která reprezentuje nejstarší sídelní horizont. Do této skupiny, která čítá 24 kusů (11 % z celkového souboru), náleží i fragment podstavy nádoby se zlomkem značky v podobě děleného čtverce či obdélníku (*obr. 5:9*). Velmi podobná značka byla nalezena při archeologickém výzkumu dosud neznámého sídliště ze 13. století u osady Krasejovka v roce 2019 v souvislosti s výstavbou dálnice D3 (*Chvojka – Krajíc – Gruber eds. 2021, 65, obr. 119*). Mezi keramickými tvary se podařilo zachytit převážně hrncovité nádoby, dále pokličky, džbán, kahan, velkou zásobnici a pánev s dutým madlem na třech nožkách na přípravu pokrmů na otevřeném ohni.

Výzdobu keramiky lze rozdělit na rytou v podobě šroubovice převážně horizontální, případně v podobě vlnice (*obr. 7:11, 13*) a výzdobu radélkem. Nejčastěji se radélko uplatňuje v různých variantách na podhrdlí a na horní části nádoby (*obr. 6:2, 3, 7–10*). Například horizontální pás obdélných či čtvercových vpichů nebo v podobě klikatky či obloučků. Rytá a radélková výzdoba se často vyskytuje v různých kombinacích (*obr. 7:1, 4–9*).

Jak již bylo výše uvedeno, nejstarší částí keramického souboru je keramika s výraznou příměsí tuhy (okraje typu H22, *Čapek – Militký a kol. 2016, 138–139, tab. 13*), které lze rámcově datovat do poslední třetiny 13. století (*obr. 5:1–7*). Pro 14. století (okraje typu H11, H124, H126, H131; *obr. 5:17–21; 6:10*), je charakteristická keramika bohatě zdobená radélkovou a rytou výzdobou v různých variantách (*obr. 6:1–9*). Keramiku 15. století (okraje typu H127; *obr. 5:27–34*) reprezentuje spíše tenkostěnná keramika opět bohatě zdobená radélkem a rytou šroubovicí. Stolní keramika je opatřena tuhovým leštěným povrchem (*obr. 7:12*). Raně novověká keramika je zastoupena jen několika zlomky bez glazury.

4.2. Mince

Součástí nálezového fondu jsou čtyři novověké mince, které lze interpretovat jako běžné ztráty v hospodářském zázemí statku. První mincí je krejcar na aversu s vyobrazením Marie Terezie (*obr. 8*) a s vročením 1762 na reversu (*obr. 9*). Druhou mincí je 10 halér s rakousko-uherskou dvouhlavou orlicí na aversu a s vročením 1892 na reversu. Třetí drobná mince je na aversu i reversu nečitelná. Čtvrtá mince byla roztepána snad do podoby závěsku (?). Skutečnost, že se jedná o původní minci, dokládá z části setřené vyobrazení hlavy snad Františka Josefa I. se zlomkem nápisu na obvodu mince na aversu. Revers je zcela zahlazen.

4.3. Prsten

Jediným kovovým nemincovním artefaktem v nálezovém fondu je dámský prsten o průměru 16 mm. Hlavním ozdobným prvkem byl kámen, který však chybí. Kámen byl v rozích upevněn čtyřmi trny. Po obou stranách lůžka pro kámen jsou umístěny trojúhelníkové štítky s rytou výzdobou. Prsten je zhotoven z bílého kovu, patrně stříbra. Dataci lze klást rámcově do novověku (*obr. 10*).

5. Topografie osídlení

Dlouhá, která společně s Výhni tvoří v současné době část obce Netřebice, se nachází v nadmořské výšce 516 m n. m. (náves). Do katastrálního území Dlouhé náleží i Výheň a spojuje tak dvě historicky samostatné středověké vsi, což se projevilo v protáhlém tvaru katastrálního území.

Vesnice Dlouhá byla ve vrcholném středověku založena na mírném severovýchodním svahu, kdy převýšení od nejnižšího severovýchodního po nejvyšší jihozápadní bod intravilánu tvoří cca 30 m. Zakladatel vsi využil severovýchodní svah jako ochranu před převládajícími jihozápadními větry, ale primární patrně byla přítomnost pramenné pánve s klíčovým zdrojem vody.

Dlouhá byla zatím ušetřena výraznějších nevhodných urbanistických zásahů vlivem moderní výstavby, pomineme-li výstavbu kravína v 50. letech 20. století na jihozápadním okraji intravilánu. Císařský otisk mapy stabilního katastru z roku 1827 dává možnost nahlédnout do urbanismu vsi, který s určitou dávkou opatrnosti lze snad považovat za odraz základních rysů středověké sídelní situace (kriticky k tématu srov. *Dohnal 2003; 2006*). Kolem mírně svažité návsi je soustředěno celkem 7 usedlostí (statků) do okrouhlé podoby, na něž navazují zahrady, louky a povětšinou úseková plužina. Zástavbu tvoří celkem 15 nespalných zděných staveb (označených červenou barvou) a 20 spalných patrně dřevěných staveb (označených žlutou barvou). Evidováno je celkem 15 čísel popisných (2–16), přičemž číslo 1 chybí (*obr. 4*).

Pravděpodobně původně radiální plužina, která přímo navazovala na okrouhlou zástavbu intravilánu, byla v pozdější době patrně nahrazena plužinou úsekovou. Důvodem byla snad větší míra spravedlnosti ve využití obdělávané půdy jednotlivými sedláky z hlediska výnosu polí a s ním spojenými poplatky (*Škabrada 2022, 101*; obecně k tématu *Beneš – Janečková – Fanta eds. 2022*). Při pohledu na půdorys návsi zaujme prázdný prostor na severovýchodní straně, kde do urbanistického uzavření návsi chybí jedna až dvě usedlosti. Nelze vyloučit, že se zde původně nacházely a již v průběhu středověku či raného novověku zanikly. To je však jen hypotéza, pro kterou zatím schází opora a mohl by ji verifikovat případný nedestruktivní průzkum či archeologický výzkum spojený s podrobnou archivní rešerší. Určitou indicii snad poskytuje berní rula z roku 1654, kde jsou v Dlouhé uvedeni celkem 4 osedlí rolníci, jeden nově osedlý a jeden pustý rolnický grunt zvaný Novákovský. Častější opouštění gruntů bylo v této době způsobeno válečnými útrapami a výrazným úbytkem obyvatel v důsledku třicetileté války (1618–1648). Pro srovnání ve vedlejší vsi Výhni jsou evidovány 2 pusté grunty a v Netřebicích hned 9 pustých gruntů (*BR 6, s. 653–654, 679*).

Celý katastr Dlouhé je protkán sítí cest, jejichž část dnes již neexistuje zejména vlivem zcelování polí po 2. světové válce. Hlavní současná komunikace spojující Výheň, Dlouhou a Velešín byla vybudována až mezi lety 1949–1952. Původní síť cest plně respektovala geomorfologii terénu a potřeby zemědělského hospodaření na katastru. Je pravděpodobné, že síť cest zachycená na mapě stabilního katastru z větší části může odrážet již středověké komunikační schéma s akcentováním jiných komunikačních uzlů než dnes. Dobrým příkladem je propojení středověkých vsí Dlouhé a Výhne se současným dvorem Hřebenem, kde se ve středověku nacházela tvrz (*Sedláček 1994, 262*). Hřeben je v písemných pramenech připomínán 4. března 1312 v predikátu Matěje z Hřebene (*Mathia de Hrzbene*) jako svědka na listině Bavora III. ze Strakonice při prodeji vsí Vynězdy a Sviníhavy pořešinskému purkrabímu Janovi z Vracova za 74 hřiven stříbra (*Johanni dicto de Wraczow, purchravio nostro in Porzesin; URP, č. 1, s. 1*). Zároveň je to i první písemná zmínka o hradě Pořešíně (srov. *Kotlářová 2004, 108; Svoboda 2010, 212–213*).

6. Písemné prameny

Nejstarší písemnou zprávou, kterou lze se vsí Dlouhou spojit, je predikát Racka z Dlouhé z 15. dubna 1401. Listina obsahuje ujednání, v němž Racek z Dlouhé (*Raczek z Dluhe*) prodává Mikšíkovi z Vranína (*Mykssykowy z Wranyyna*) půl lánu v Mirkovicích za 7 a půl kopy pražských grošů (*URP*, č. 105, s. 60). Na tuto česky psanou listinu přivěsil svou pečeť Markvart z Pořešína.

S Rackem z Dlouhé se setkáváme i o tři roky později 15. června 1404, tentokrát v pozici svědka na opět česky psané listině, v níž Markvart z Pořešína prodává svůj mlýn pod Nažidly opatovi Ottovi z vyšebrodského cisterciáckého kláštera za 5 kop a 12 grošů. Jako svědek na listině figuruje Racek z Dlouhé, toho času purkrabí na Pořešině (*Raczek z Dluhe toho czassu purkrabye na Porzessynye*). Listina byla sepsána na hradě Pořešině (*URP*, č. 111, s. 63; *UBH*, č. CXCIV, s. 235–236 – zde chybně uveden rok 1403).

Dne 10. července 1433 byla latinsky sepsána listina, v níž Oldřich II. z Rožmberka prodává opatu Zikmundovi z vyšebrodského cisterciáckého kláštera daň (poplatek) 11 kop, 50 grošů a 2 feniky ve vsi Kuří za 118 kop, 24 groše a 1 fenik pražské mince. Mezi svědky tohoto písemného ujednání se nachází Matyáš Višně z Větrní (*Mathias Wissnye de Wietrznye*), Chval z Chmelné purkrabí v Krumlově (*Chwal de Chmelni protunc castri Crupnaw purgravius*) a Petr z Dlouhé purkrabí na Velešíně (*Petrus de Dluha protunc castri Welessin purgravius*; *UBH*, č. CCXII, s. 263–265).

Problematika predikátů a jejich správná lokalizace je složitější, než se může na první pohled zdát (obecně k tématu ve vztahu k hradům *Papajik* 2011, 122–126). Na Vyšebrodsku poblíž Malšína se totiž nachází další vsi s názvem Dlouhá, konkrétně Horní a Dolní Dlouhá (německy Ober Langendorf, Unter Langendorf). Ve středověku existovala patrně i Střední Dlouhá, která však časem zanikla či splynula s jednou z výše uvedených (srov. *Profous* 1947, 289–390). Z obou vsí se po odsunu německého obyvatelstva po 2. světové válce zachovalo jen několik osamělých stavení. K těmto lokalitám se nejspíše váže zmínka z roku 1352, kdy je jako rožmberský klient zmiňován Dobroslov z Dlouhé (*Dobroslaw von Langendorf*; *URP* č. 13, s. 6). I zmínka z roku 1374 o vsi Dlouhé (*Dluha*) a Čeňkovi z Dlouhé (*Czenkone ibidem de Dluha*; *RTI*, s. 444) se nejspíše vztahuje k těmto vsím na Vyšebrodsku.

Výše zmíněné predikáty z let 1401, 1404 a 1433 se však s velkou pravděpodobností váží ke vsi Dlouhé na Velešínsku z důvodu geografické blízkosti k hradům Pořešínu a Velešínu i vsi Mirkovicím, které jsou v listinách zmiňovány.

Po požáru zemských desek roku 1541 nechal rožmberský vladař Petr V. z Rožmberka do obnovených desek zapsat všechna svá čtyři panství – rožmberské, krumlovské, třeboňské a novohradské. V tomto roce nacházíme jako součást panství Nové Hradky i ves Dlouhou (*Dluhe*; *Jireček* 1875, 348). V tomto případě je nepochybné, že se jedná o Dlouhou na Velešínsku, jelikož je zapsána vedle vsi Výhně, Velešína zámku pustého, městečka Velešína i s podacím (právem) kostelním.

První podrobnější zprávu o Dlouhé (*Dluhe*) přináší až berní rula z roku 1654, kdy jsou zde evidováni 4 osedlí rolníci (Vavřinec Koubek, Klement Taliř, Valentin Panáček, Jozef Lemach), jeden nově osedlý roku 1653 (Tomáš Václav) a jeden pustý rolnický grunt zvaný Novákovský. Rozloha osívaných polí činila 240 strychů (tj. 4 lány, tedy cca 80 ha; srov. *Žemlička* 2023, 673), 56 strychů se osívalo na zimu a 64 na jaro. V Dlouhé se nechovali žádní koně, ale 16 volů, 13 krav, 16 jalovic, 28 ovcí a 15 sviní. Orná půda je označena jako dobrá, žitná (*BR* 6, s. 679). Sledování dalších novověkých písemných zpráv je již nad rámec tohoto příspěvku (k základní orientaci *Profous* 1947, 389).

Samotné pojmenování Dlouhé se v písemných a kartografických pramenech vyskytuje mezi 15. a 20. stoletím v podobách: *Dluha – Dlauha – Dluhe – Dlouhe – Dluhy – Dlouhy – Dlouhi*. Jméno patrně vzniklo jednoduše z adjektiva dlouhá asi ve vztahu ke vsi (srov. *Profous 1947*, 390). Historicky se vyskytuje vždy jednoslovný název výhradně v české podobě. Faktický význam názvu zůstává nejasný, jelikož tvar vsi nikdy nebyl dlouhý, ale spíše okrouhlý. Výklad názvu v souvislosti s dluhy se jeví jako málo pravděpodobný.

7. Interpretace a sídelně historický kontext

Jak vyplývá z výše uvedeného soupisu středověkých zpráv písemných pramenů, není ves Dlouhá během vrcholného středověku nikdy přímo zmíněna. První zmínka přímo o vsi pochází až ze zápisu do obnovených desek zemských v roce 1541. K dispozici máme trojici predikátů z let 1401, 1404 a 1433. Je velmi pravděpodobné, že Racek z Dlouhé z let 1401 a 1404 je v obou případech stejná osoba, tedy svého času purkrabí na hradě Pořešíně. Z predikátu by bylo možné usuzovat, že vlastnil ves Dlouhou nebo alespoň její část. Tato úvaha je však nad rámec možné výpovědi písemných pramenů. Jediným doloženým majetkem byl půl lán v Mirkovicích, který v roce 1401 prodal. Nelze vyloučit, že Racek z Dlouhé v Mirkovicích, které se nacházejí cca 7 km vzdušnou čarou západně od Dlouhé, držel i další majetek. Zároveň by bylo lákavé hledat v Dlouhé i sídlo obou nižších šlechticů Racka i Petra, kteří se uplatnili v prestižní službě u pánů z Pořešína i z Rožmberka. Žádné sídlo nebo jeho relikty, který by vybočoval z podoby běžné venkovské stavební produkce, zatím nebyl v Dlouhé ani v jejím okolí identifikován (srov. *Sedláček 1994*, 255–263).

Další důležitou otázkou je, kdo a kdy ves Dlouhou založil a k jakému majetkovému celku náležela. Otázku doby založení nám nepomohou zodpovědět písemné prameny, ale alespoň přibližná doba založení vyplývá z rozboru nalezených keramických zlomků. Ty nejstarší lze rámcově datovat do poslední třetiny či do konce 13. století. V tomto období lze tedy hledat kolonizační počín založení vsi Dlouhé a patrně i mnohých okolních vesnic.

V době kolem poloviny 13. století náležela oblast v okolí Dlouhé patrně k zeměpanskému území, které se táhlo jižně od upadajícího knížecího správního hradiště v Doudlebech (*Lutovský 2011*, 89–91 s lit.) až na hranici země (*Reitinger 2016*, 298). Purkrabí Jindřich z Doudleb je naposledy zmiňován v roce 1243 (*Henricus de Tytleibe*; *CDB IV.1*, č. 27, s. 105). V literatuře se někdy bez další argumentace uvádí (*Mörtl – Svoboda 1992*, 7–8; *Kuča 2000*, 789; *Mendelová-Bildová 2006*, 468; *Kovář 2016*, 37), že území v okolí Kaplice získal patrně koncem 12. či v průběhu 13. století premonstrátský klášter v Milevsku. Jedinou stopou je však podací právo milevských premonstrátů ke kaplickému kostelu, které je poprvé zmíněno hned dvakrát k roku 1360 (*LC I/1*, s. 113–114, 128) a následně i v roce 1369 (*LC II*, s. 11). Podací právo však nedokládá vlastnictví Kaplice jako důležitého tržního místa na dálkové severojižní komunikaci mezi Horními Rakousy a Čechami, jejíž kostel je zmíněn již v roce 1257 v souvislosti s listinou papeže Alexandra IV. udělující odpustky zdejšímu kostelu (*CDB V.1*, č. 124, s. 203–204). Někdy před rokem 1281 získali část výše zmíněného zeměpanského území Bavorové ze Strakonic (*CDB VI.1*, č. 181, s. 235) a někdy koncem 13. století je jako správní centrum panství založen hrad Pořešín (srov. *Durdík 2008*, 48; 2009). Historik L. Reitinger předpokládá, že Bavorové získali od krále toto území snad již před rokem 1266 (*Reitinger 2016*, 298), a to současně s případným odevzdáním královského hradu Velešína Přemyslem Otakarem II. panu Čechovi z Budivojovic, který se po hradu psal 26. června 1266 (*Schethso de Wilitschin*; *CDB V.1*, č. 474, s. 705–707). Tehdy byl hrad již patrně z větší části dostavěn, jelikož na něm

Čeč hostil svého švagra Jindřicha V. Mladšího z vitorazské větve Kuenringů (*Reitinger 2016*, 297). Neznámo kdy snad získal hrad Velešín Beneš Pyšný (k existenci této osoby kriticky *Sajbt Zoul 2024*, 174–183) z rodu pánů z Michalovic, kteří byli částí rozrodu Markvarticů (srov. *Waldstein-Wartenberg 2000*; *Klápště 2013*). Následně jej z neznámého důvodu ztratil a roku 1283 hrad s panstvím daroval mladý král Václav II. Janu z Michalovic. Ten kromě Velešína získal mimo jiné i severočeské hrady Ostrý (*Šedivý 2000*, 151–169), Děvín (*Gabriel – Panáček 2000*, 14, 61–64) a ves Vitějovice na Prachaticku (*ACRB I*, č. 24, s. 39–40; *Velímský 1991*, 47–48; *Jan 2015*, 63–65). V držení tohoto rodu zůstal Velešín až do roku 1387, kdy jej prodali Rožmberkům (přehledně *Kovář 2011*, 312–318 s lit.).

Vesnice Dlouhá se nachází na levé straně Malše na rozhraní dvou výše uvedených velkých majetkových celků – pořešínského a velešínského panství (srov. rekonstrukci majetkové držby ve 2. polovině 13. století; *Hlásek – Čapek – Světlík 2022*, 80, obr. 15). Rozsah pořešínského panství známe velmi přesně k roku 1358, kdy jej bratři Markvart, Ješek a Přibík z Pořešína nechali zapsat do zemských desek (*URP*, č. 14, s. 7). Zmíněny jsou mimo jiné vedlejší vsi Netřebice, Dědkov (dnes už jen dvůr Vavřín), dva lány na Hřebeni a tři lány ve Výhni (srov. *Svoboda 2010*, 214–215). Dlouhá v soupisu chybí, z čehož lze vyvodit, že v roce 1358 k pořešínskému panství nepatřila. Nabízí se tedy příslušnost k velešínskému panství, což však písemné prameny také nedokládají, jelikož v soupisu při prodeji roku 1387 vesnice Dlouhá nefiguruje (srov. *Sedláček 1994*, 226). Nelze vyloučit ani možnost, že Dlouhá nenáležela ani k jednomu z panství a byla v držení místní drobné šlechty, čemuž by pro 1. polovinu 15. století napovídaly predikáty Racka z Dlouhé a Petra z Dlouhé.

První přímá zmínka o Dlouhé a dalších vesnicích v okolí je až z roku 1541 jako součásti novohradského panství pánů z Rožmberka.

8. Závěr

Zpracování nálezového fondu z intravilánu Dlouhé přináší možnost přesnějšího časového určení vysazení tohoto sídla do poslední třetiny či konce 13. století. Jedná se tedy o prokázání delší sídelní historie o více než jedno století. V době první písemné zmínky v roce 1401 tak měla za sebou tato ves už poměrně dlouhý sídelní vývoj a byla plně stabilizovaná. Na katastru vsi zatím nebylo registrováno starší předlokační osídlení, a tak lze předpokládat, že toto místo na severovýchodním svahu u pramenné pánve bylo vybráno pro založení vsi bez předchozí sídelní tradice. Bezpečně určit zakladatele Dlouhé se nám patrně nikdy nepodaří. V zásadě se nabízí tři možnosti. Mohla být založena pány ze Strakonice na území pozdějšího pořešínského panství, což je však méně pravděpodobné z důvodu absence Dlouhé v soupisu panství v roce 1358. Druhou možností je lokace vesnice na panství původně královského hradu Velešína, které po roce 1283 získali na jedno století páni z Michalovic. Tuto možnost však komplikuje absence Dlouhé na soupisu majetku panství při prodeji Rožmberkům v roce 1387. Vyloučit však nelze ani možnost založení vsi ve vlastní režii některým z místních drobných šlechticů, jejichž existence se však v písemných pramenech konce 13. století neodrazila. Vzhledem ke skromnému rozsahu vsi je však pozoruhodné, že se po něm psali v první polovině 15. století hned dva nižší šlechtici působící ve funkci purkrabího na blízkých hradech Pořešíně a Velešíně.

Prameny

- ACRB I* – Archivum Coronae regni Bohemiae, ed. Hrubý, V. Praeae 1935.
BR 6 – Berní rula – svazek 6, Kraj Bechyňský II, zprac. Čadková, I. – Zahradníková, M. Praha 2014.
CDB IV.1 – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, eds. Šebánek, J. – Dušková, S. Praeae 1962.
CDB V.1 – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, eds. Šebánek, J. – Dušková, S. Praeae 1974.
CDB VI.1 – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, eds. Sviták, Z. – Krmíčková, H. – Krejčíková, J. – Nechutová, J. Praeae 2006.
LC I/I – Liber confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per Archidioecesim nunc prima vice typis editus, inchoans ab anno 1354 usque 1362, ed. Tingl, F. A. Praeae 1867.
LC II – Liber confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per Archidioecesim nunc prima vice typis editus, inchoans ab anno 1369 usque 1373, ed. Tingl, F. A. Praeae 1868.
RT I – Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum, ed. Emler, J. Praeae 1870.
URP – Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin im 14. und 15. Jahrhunderte, ed. Klimesch, J. M. Prag 1889.
UBH – Urkundenbuch des Cisterciensstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen, ed. Pangerl, M. Wien 1865.

Literatura

- Beneš, J. – Janečková, K. – Fanta, V. (eds.) 2022: Plužiny. Historické polní systémy České republiky. Praha.
Čapek, L. – Miličák, J. a kol. 2016: Historická radnice v Českých Budějovicích ve světle archeologických výzkumů a rozboru hmotných pramenů. Plzeň – České Budějovice.
Český hydrometeorologický ústav. Online. Dostupné z: <https://www.chmi.cz/historicka-data/pocasi/mapy-charakteristik-klimatu> [citováno 2024-08-02].
Demek, J. – Mackovčin, P. (eds.) 2006: Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny. Brno.
Dohnal, M. 2003: Historická kulturní krajina v novověku. Vývoj vsi a plužiny v Borovanech u Bechyně. Praha.
Dohnal, M. 2006: Vesnická sídla a kulturní krajina na Tábořsku v 15. – 19. století. Praha.
Dubský, B. 1949: Pravěk jižních Čech. Blatná.
Durdík, T. 2008: Hrady na Malši. Praha.
Durdík, T. 2009: Brány hradu Pořešín, *Archaeologia historica* 34, 695–709.
Gabriel, F. – Panáček, J. 2000: Hrady okresu Česká Lípa. Praha.
Geologická mapa 1:50 000 – indexy, *Geologická mapa 1:50 000* – doplňky, *Geologická mapa 1:50 000*, Klad listů ZM50. In: Geovědní mapy 1:50 000 [online]. Praha: Česká geologická služba. Dostupné z: <https://mapy.geology.cz/geocr50/#> [citováno 2024-08-01].
Hajn, I. 2004: Koněspřežní železnice. České Budějovice – Linec – Gmunden. České Budějovice.
Hajn, I. 2014: Strážní domky a drážní strážníci. České Budějovice.
Hlásek, D. – Čapek, L. – Světlík, I. 2022: Hrad nebo hradiště? Stávající znalosti o lokalitě Velešín – Kamenná věž (okr. Český Krumlov), *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 35, 41–81.
Hrubý, P. 2001: Chlum, o. Svatý Jan nad Malší, okr. České Budějovice, *Výzkumy v Čechách* 1999, 62.
Chvojka, O. – Krajíc, R. – Gruber, H. (eds.) 2021: Co přinesla dálnice. Archeologické výzkumy v trase dálnice D3 v jižních Čechách a S10 v Horním Rakousku. České Budějovice.
Chytrý, M. (ed.) 2013: Vegetace České republiky 4. Praha.
Jan, L. 2015: Václav II. Král na stříbrném trůnu. 1283–1305. Praha.

- Jireček, J. 1875:* Statky pánův z Rožmberka, Památky archaeologické a místopisné 10, č. 2, 343–350.
- Klápště, J. 2013:* Počátky Markvarticů a jejich sídelní souvislosti v Pojizeří, Archeologické rozhledy 65, 321–372.
- Kotlářová, S. 2004:* Bavorové erbu střely. České Budějovice.
- Kovář, D. 2001:* Hradiště u Chlumu (okr. České Budějovice)?, Výběr 38, 75–77.
- Kovář, D. 2011:* Tvrze, hrady a zámky Českobudějovicka. České Budějovice.
- Kovář, D. 2016:* Počátky jihočeských měst a městeček. Krátké shrnutí vývoje. In: Počátky měst a městeček v jižních Čechách. Sborník příspěvků k dějinám urbanizace jihočeského regionu. Jihočeský sborník historický – Supplementum 7. České Budějovice, 8–78.
- Kuča, K. 2000:* Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 2. díl. Praha.
- Lutovský, M. 2011:* Jižní Čechy v raném středověku. Slovanské osídlení mezi Práchní a Chýnovem. České Budějovice.
- Mendelová-Bildová, J. 2006:* Města a městečka. In: Novohradské hory a novohradské podhůří. Praha, 459–476.
- Michálek, J. – Zavřel, P. 1995:* Dlouhá, o. Netřebice, okr. Český Krumlov, Výzkumy v Čechách 1990–1992, 62.
- Michálek, J. – Zavřel, P. 1996:* Archeologické nemovité památky v okrese Český Krumlov. České Budějovice.
- Neuhäuslová, Z. a kol. 2001:* Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Praha.
- Mörtl, O. – Svoboda, M. 1992:* Kaplicko a Novohradsko. České Budějovice.
- Papajík, D. 2011:* Hrady a šlechtické predikáty a jejich záměny v pramenech i historiografii. In: Měřinský, Z. (ed.), Hrad jako technický problém. Technologie a formy výstavby středověkých opevněných sídel. Brno, 122–126.
- Profous, A. 1947:* Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny I. Praha.
- Quitt, E. 1971:* Klimatické oblasti Československa, Studia Geographica 16/1971. Brno.
- Reitinger, L. 2016:* Český lev a vítkovská růže. In: Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců. České Budějovice, 285–301.
- Sajbt Zoul, J. 2024:* Markvartici a jejich místo v dějinách přemyslovských Čech. České Budějovice.
- Sedláček, A. 1994:* Hrady, zámky a tvrze království českého, 3. díl. Praha.
- Svoboda, M. 2010:* Páni ze Strakonic. Vládci Prácheňska a dobrodinci Johanitů. Praha.
- Šedivý, J. 2000:* Hrad Ostrý – Scharfenstein. Příspěvek ke stavební historii hradu, Castellologica bohemica 7, 151–169.
- Škabrada, J. 2022:* Nástin vývoje vesnických půdorysů a plužin v Čechách. K výpovědní schopnosti map stabilního katastru. Brno.
- Tomášek, M. 2014:* Půdy České republiky. Praha.
- Valkony, J. 2013:* Výheň – rozšíření sítě NN. Nálezová zpráva o provedení archeologického výzkumu, dokument C-TX-201400840. Archaia Jih, o.p.s. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-201400840>. [citováno 2024-08-01].
- Velimský, T. 1991:* Město na louce. Archeologický výzkum na Mariánské louce v Děčíně 1984–1989. Děčín.
- Vlček, V. a kol. 1984:* Zeměpisný lexikon ČSR. Vodní toky a nádrže. Praha.
- Waldstein-Wartenberg, B. 2000:* Markvartici. Z historie nejstarší české šlechty z rané doby vlády Přemyslovců. Praha.
- Zavřel, P. 2006:* Dlouhá, o. Netřebice, okr. Český Krumlov, Výzkumy v Čechách 2003, 53.
- Žemlička, J. 2023:* Lán ve středověké proměně, Český časopis historický 121, 671–701.

Martin Nechvíle: A contribution to the medieval history of the village of Dlouhá in the Velešín region.

The processing of finds discovered in the built-up area of the village of Dlouhá resulted in the possibility to date the local settlement to the last third or the late 13th century. It is therefore evidence of a longer settlement history, lasting more than a century. When the village was first mentioned in written sources in 1401, it had already had a relatively long settlement history and was fully stabilised. No earlier pre-foundation settlement has so far been registered in the village's cadastral area, so it can be assumed that this site on a north-eastern slope near a spring basin was chosen for the foundation of a new village without any previous settlement traditions. We will probably never be able to safely identify the founder of Dlouhá. In principle, three possibilities are offered. It could have been founded by the Lords of Strakonice on the territory of the later Pořešín estate, which is, however, less likely due to the fact that the village of Dlouhá was not mentioned in the estate's inventory from 1358. The second possibility is the foundation of the village on the estate of the former royal castle of Velešín, which was acquired by the lords of Michalovice after 1283 and remained in their possession for about a century. However, this possibility is again complicated by the absence of Dlouhá in the estate's inventory which was created in 1387, when the village was sold to the Rosenberg family. The possibility that the village was founded by a local petty nobleman, whose existence is not reflected in the written records of the late 13th century, cannot be ruled out either. However, given the modest size of the village, it is remarkable that in the first half of the 15th century, two petty noblemen acting as burgraves of the nearby castles of Pořešín and Velešín derived their nobiliary particles from it.

*Mgr. Martin Nechvíle, Regionální muzeum v Českém Krumlově, Horní 152,
381 01 Český Krumlov; reditel@muzeumck.cz*

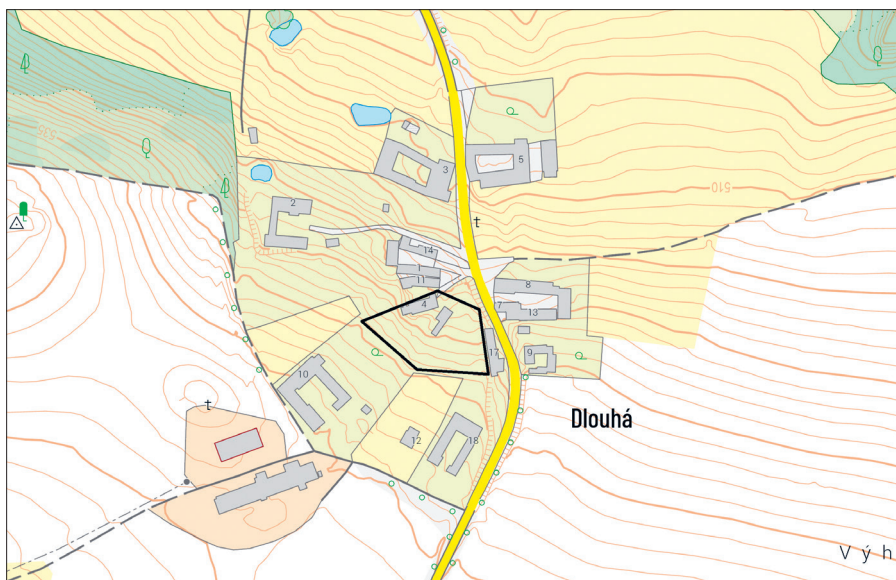
Obr. 1. Dlouhá (okr. Český Krumlov). Orientační mapa s vyznačením lokality, ČÚZK, dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/>.

Fig. 1. Dlouhá (Český Krumlov District). Orientation map showing the location of the site, ČÚZK, available from: <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/>.

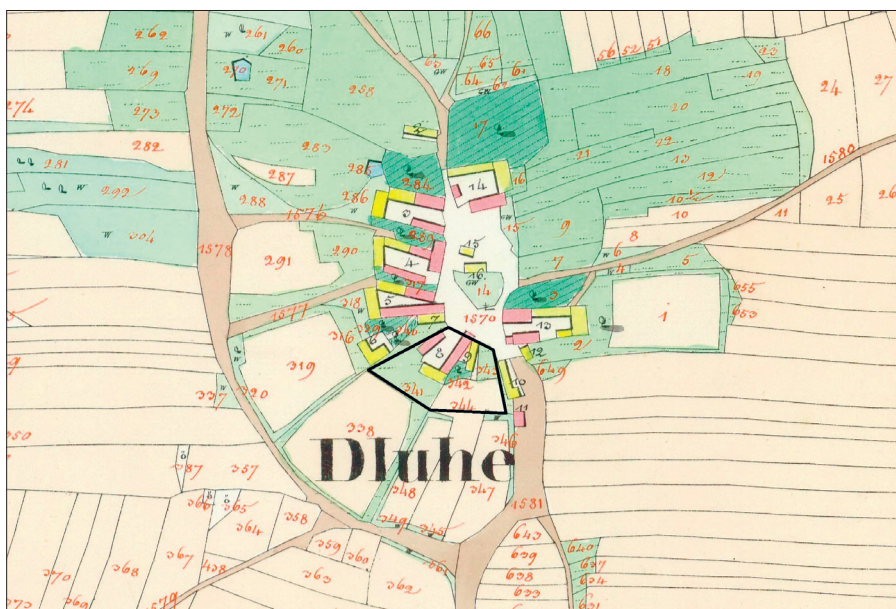
Obr. 2. Dlouhá (okr. Český Krumlov). Letecký snímek intravilánu s okolím od jihu, v pozadí Velešín a vodní nádrž Římov. Autor M. Gojda 1997: Dokument C-LD-000001775. Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i., dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-LD-000001775>.

Fig. 2. Dlouhá (Český Krumlov District). Aerial view of the built-up area of the village and its surroundings, viewed from the south, the town of Velešín and the Římov water reservoir can be seen in the background. Author M. Gojda 1997: Document C-LD-000001775. Institute of Archaeology of the CAS, Prague, v.v.i., available from: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-LD-000001775>.

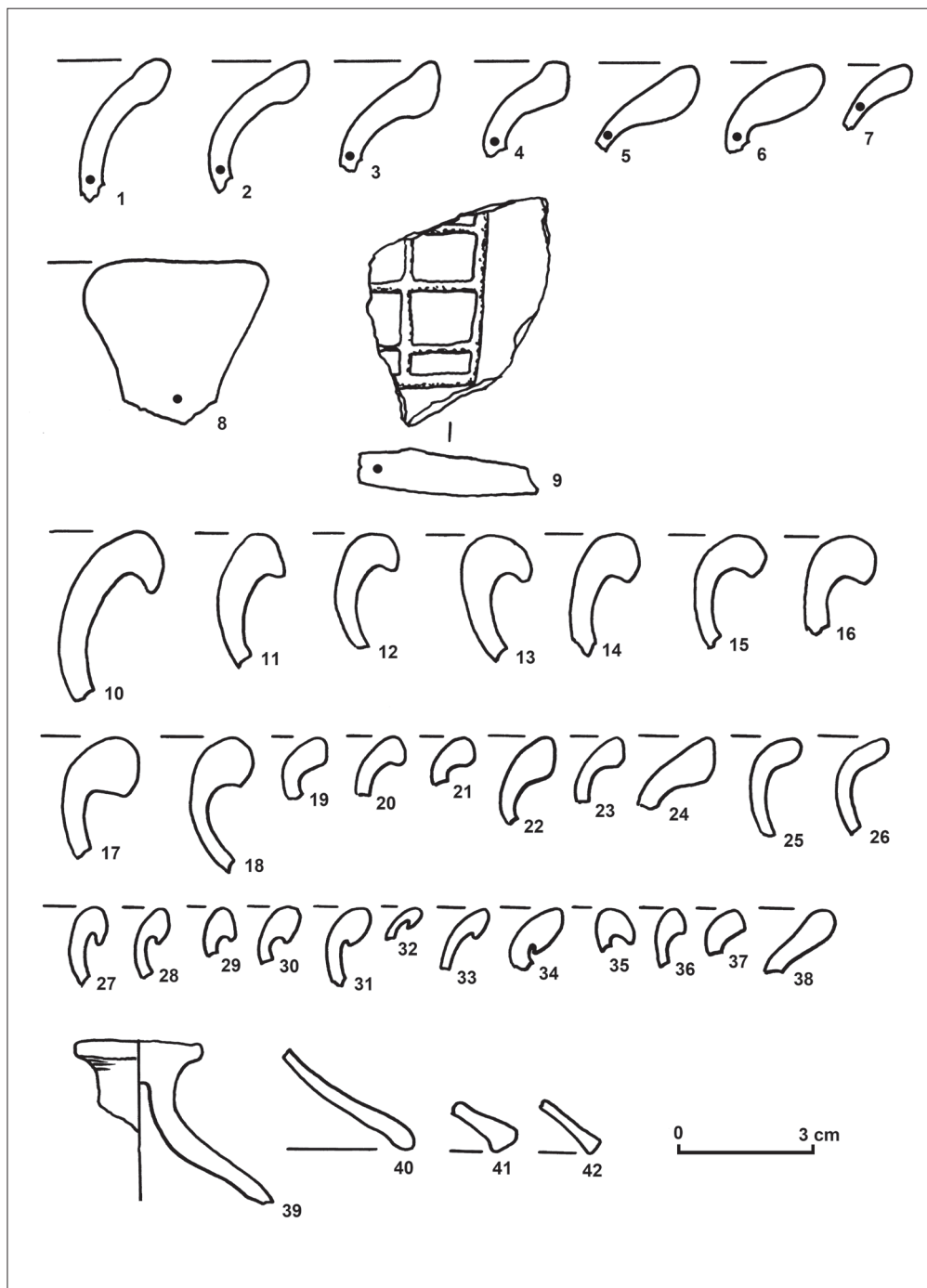
Obr. 3. Dlouhá (okr. Český Krumlov). Intravilán s vyznačením místa povrchové prospekce, ČÚZK, dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/>

Fig. 3. Dlouhá (Český Krumlov District). Built-up area of the village, the extent of surface prospecting surveys is marked. ČÚZK, available from: <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/>

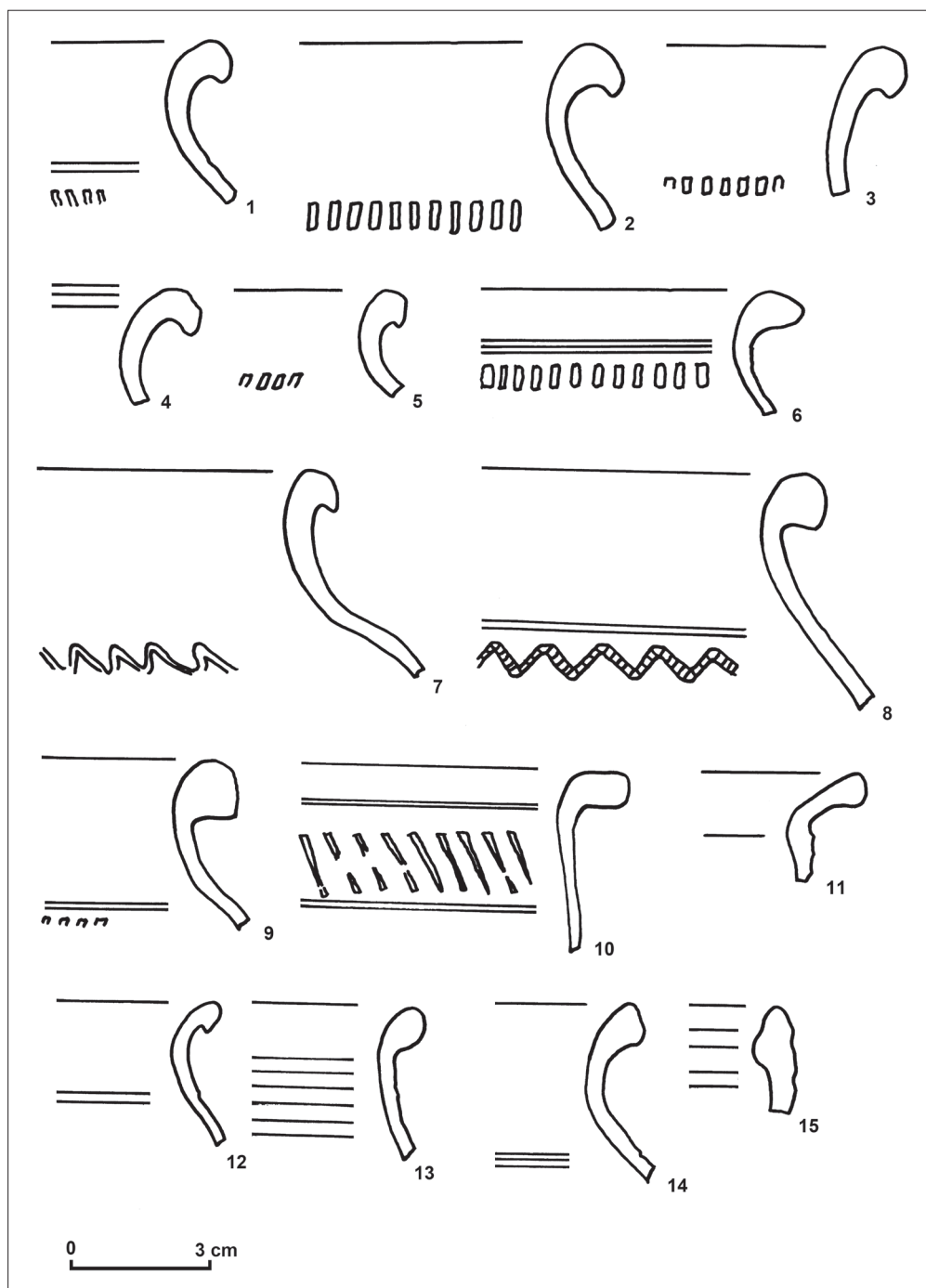
Obr. 4. Dlouhá (okr. Český Krumlov). Císařský otisk mapy stabilního katastru z roku 1827 s vyznačením místa povrchové prospekce, ČÚZK, dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

Fig. 4. Dlouhá (Český Krumlov District). Imperial imprint of the Stable Cadastre from 1827, the extent of surface prospecting surveys is marked, ČÚZK, available from: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

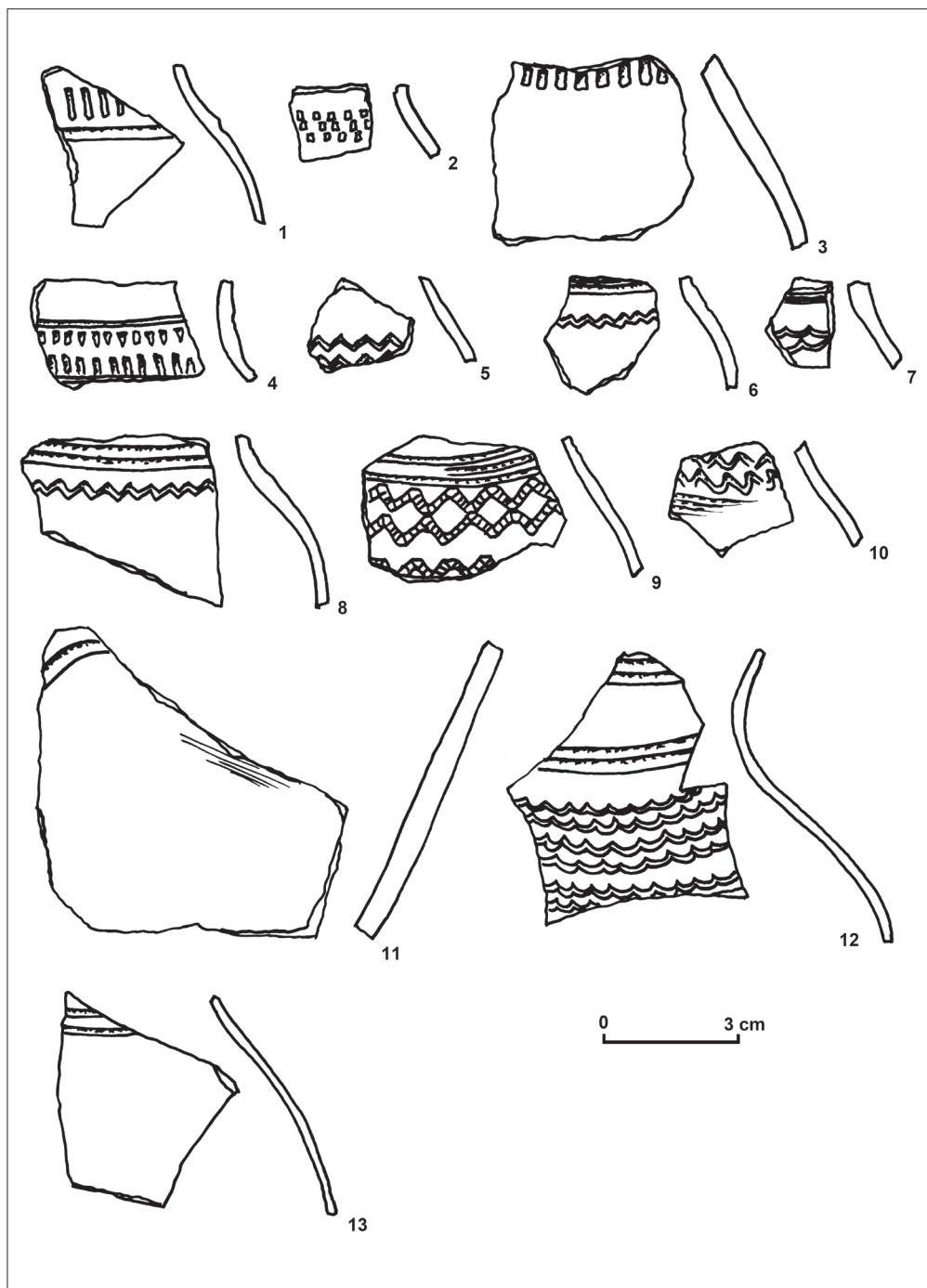
Obr. 5. Dlouhá (okr. Český Krumlov). Keramika. Kresba M. Nechvíle.

Fig. 5. Dlouhá (Český Krumlov District). Pottery. Drawing by M. Nechvíle.

Obr. 6. Dlouhá (okr. Český Krumlov). Keramika. Kresba M. Nechvíle.

Fig. 6. Dlouhá (Český Krumlov District). Pottery. Drawing by M. Nechvíle.

Obr. 7. Dlouhá (okr. Český Krumlov). Keramika. Kresba M. Nechvíle.

Fig. 7. Dlouhá (Český Krumlov District). Pottery. Drawing by M. Nechvíle.

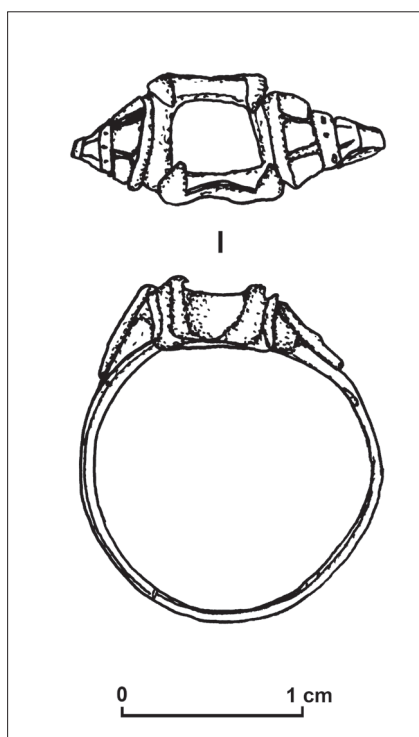
Obr. 8. Dlouhá (okr. Český Krumlov). Krejcar z roku 1762, avers. Foto M. Nechvíle.

Fig. 8. Dlouhá (Český Krumlov District). Kreuzer from 1762, obverse. Photo by M. Nechvíle.

Obr. 9. Dlouhá (okr. Český Krumlov). Krejcar z roku 1762, revers. Foto M. Nechvíle.

Fig. 9. Dlouhá (Český Krumlov District). Kreuzer from 1762, reverse. Photo by M. Nechvíle.

Obr. 10. Dlouhá (okr. Český Krumlov). Kovový prsten. Kresba M. Nechvíle.

Fig. 10. Dlouhá (Český Krumlov District). Metal finger ring. Drawing by M. Nechvíle.